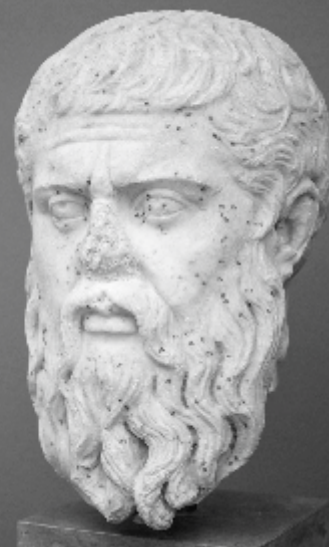

PLATONIN KÄSITYS SIELUSTA

Heikki Vuorila

”Ensimmäinen filosofi, joka kehitti järjestelmällisen ruumis–sielu-dikotomian ja yritti todistaa sielun kuolemattomuuden, oli Platon (427–347). Platon oli länsimaiseen kulttuuriin kaikkein syvällisimmän ja pysyvimmin vaikuttanut ajattelija.

Platon väittää, että vaikka ruumis kuuluu aistimaailmaan ja on sen vuoksi muuttuva, järki on sukua niille muuttumattomille todellisuuksille, joista tulemme tietoisiksi ajatellessamme yksityisten hyvien asioiden sijasta Hyvyyttä itseään, joidenkin tiettyjen oikeudenmukaisten tekojen sijasta Oikeudenmukaisuutta itseään ja muita ”yleiskäsitteitä” eli ikuisia ideoita, joiden voimasta fyysiset oliot ja tapahtumat saavat erityispiirteensä. Koska järki (sielu) on sukua tälle korkeammalle ja pysyvälle maailmalle eikä haihtuvalle aistimaailmalle, se on kuolematon.

Siksi ihmisen, joka omistaa elämänsä ikuisen todellisuuksien mietiskelyyn eikä ruumiin katoavien ha-

lujen tyydyttämiseen, huomaa kuollessaan, että hänen ruumiinsa muuttuessa tomuksi muuttumattomuuden maailma vetää puoleensa hänen sielunsa, joka elää siellä ikuisesti.

Platon maalasi kunnioitusta herättävän, lumoavan kauniin ja älyllisesti houkuttelevan kuvan, joka on liikkunut ja kohottanut ihmisten mieltä läpi vuosisatojen eri maissa. Tällä hetkellä hänen ajattelutapansa ei kuitenkaan ole länsimaiden vallitsevana filosofiana (kuten se oli kristillisen ajanlaskumme ensimmäisinä vuosisatoina), eikä Platonin metafysiselle järjestelmälle rakentuva kuolemattomuuden todistelu riitä vakuuttamaan meitä vuosisatamme epäuskoista.”

(Jutun alkuosa on lainaus John Hickin teoksesta Uskonnon filosofia, luku 4 Ihmisen kohtalo, kappale Sielun kuolemattomuus, s. 63–64, Kirjapaja, 1992)

Kreikan kielen termi *psyche* ja latinan kielen termi *anima* tarkoittavat sielua. Kreikkalaisen ajattelun mukaan kaikella elävällä, ihmisillä, eläimillä ja kasveilla on sielu. Luonnonfilosofien (esimerkiksi **Demokritos**

Platonin näkemys sielusta

Sielun rationaalinen osa on kuolematon	Sielun irratioonaaliset osat ovat kuolevia	
Rationaalinen osa on <i>logistikon</i> (järki)	Irratioonaalisen ensimmäinen osa on <i>thymoeides</i> (kiihkeys)	Irratioonaalisen osan toinen osa on <i>epithymetikon</i> (halu)
Rationaalisen osan hyve on viisaus	Thymoeideksen hyve on rohkeus	Epithymetikonin hyve on kohtuullisuus
Kun jokainen kolmesta sielun osasta (logistikon, thymoeides, epithymetikon) hoitaa oman tehtävänsä kokonaisuuden hyväksi, silloin koko sielu on oikeudenmukainen / oikean mukainen (<i>dikaios</i>) ja hyveenä on oikeudenmukaisuus (<i>dikaistryne</i>)		
Kts. myös antiikin neljää kardinaalihyvettä: viisaus, rohkeus, kohtuullisuus ja oikeudenmukaisuus		

ja **Epikuros**) käynnistämässä keskustelussa Platon korostaa sielun ensisijaisuutta. Sielu on vanhin. Se on syntynyt ensin ja vasta sen jälkeen ovat syntyneet tuli, maa, ilma ja vesi.

”Melkein kaikki näyttävät olevan tietämättömiä siitä, millainen sielu on, mikä on sen vaikutus. He eivät ole siitä perillä muutenkaan eivätkä myöskään sen synnystä, siitä että sielu on kaikkein ensimmäisiä asioita, syntynyt ennen kaikkea muuta, ja että se enemmän kuin mikään muu hallitsee muiden kappaleiden muuttumista ja vaihtelua. Mutta jos näin on, eikä siitä pakostakin seuraa, että se mikä on sukua sielulle, on syntynyt ennen sitä mikä kuuluu ruumiiseen, kun sielu kerran on ruumista vanhempi.” (Platon, *Teokset VI, Lait, 892ab*)

”Antiikin Kreikan atomistien (muun muassa Demokritos ja Epikuros) sielu-käsitys ei ollut samanlainen kuin Platonin vaan he kielsivät kosmologiassaan ennakoimattomana yliluonnollisen puuttumisen maailmanjärkenä toimivan jumalallisen tekijän.” (Holger Thesleff – Juha Sihvola, *Antiikin filosofia ja aatemaailma, s. 148, WSOY, 1994*).

Maailman sielusta yksittäisten olentojen sieluihin

Platon tarkastelee Timaios-dialogissa (*Teokset V*) kosmoksen ja sen sielun luomista. Kosmisen järjen edustaja **Demiurgi** loi maailmansielun, joka koostuu kahdesta kaikkeudessa toimivasta tasosta: ylemmästä ja alemmasta, joista ylempi on aina parempi kuin alempi. Platonin yhteydessä puhutaan ykseydestä ja kakseudesta. Ykseys (näkyvät ideamaailma) on aina samaa jakamatonta ja muuttumatonta. Kakseus (näkyvä aistimaailma) puolestaan on aina muuttuvaa ja rajallista. Ajattelen niin, että voisiko kakseudesta käyttää sanontaa ”Jumalan kasvojen edessä” (In the Face of God) ja ykseydestä ”Jumalan selän takana”. (at the Back of Beyond).

Faidros-dialogissa (*Teokset III*) Platon tarkastelee yksittäisten olentojen sieluja. Platon kuvaa dialogissa sielu-ruumis kokonaisuutta ja sen toimintaa. Platonilla on oppi sielun kolmijaosta. Sielussa on kolme osaa: *logistikon* (järki), *thymoeides* (kiihkeys) ja *epithymetikon* (himo). Suluissa olevat suomennokset ovat **Marja Itkonen-Kailan**, joka on kääntänyt Platonin teoksia suomeksi. Toisinaan voidaan nähdä logistikonista käytettävän ”*rationaalinen*”, thymoeideksesta ”*rohkeus*” ja epithymetikonista ”*halu*”.

Faidros-dialogissa (*Teokset III*) Platon kuvaa ihmisielun kokonaisuutta esittävästä vertauskuvasta ajomiehestä (*thymoeides*), jolla on ohjattavanaan parivaljakko logistikon-epithymetikon. Siis toinen siivekkäistä jumalan hevosista on tottelevainen (logistikon) ja toinen on riitapuoli (epithymetikon). Platonin mukaan rationaalinen sielun osa on tuntenut kosmisen harmonian jo nuoruudessaan ja sillä on mahdollisuus palata ideamaailman tasolle. Samalla sen tulee hallita sielun alemmat puolet. Jälleensyntymien kautta ihminen oppii järkisielun mukaiseen elämään.

”Sielua voi verrata siivekkään valjakon ja ajomiehen yhdistettyyn voimaan. Nyt jumalien hevoset ja ajomiehet ovat kaikki hyviä ja hyvää alkuperää, mutta

muissa on eri ominaisuuksia sekaisin. Meillä ajomiehen ensinnäkin joutuu ohjaamaan parivaljakkoa ja sitten hevosista toinen on hyvä ja kunnollinen ja sellaista alkuperää, mutta toinen on sekä luonteeltaan että alkuperältään sen vastakohta. Siksi ajomiehen tehtävä on pakostakin vaikea ja vaivalloinen.” (*Faidros, 246a-b*)

Sielun eri osien tehtävät

Platonin mukaan hyveellisen ihmisen sieluntila on oikean mukainen (*dikaaios*). Hyveellisyydellä tarkoitetaan ihmisen erinomaisuutta erilaisten ominaisuuksien toteutumisessa. Sielu on oikean mukainen (oikeudenmukainen) silloin, kun sen osat ovat oikeassa suhteessa keskenään.

Oikeudenmukaisuus (*dikaisyne*) merkitsee Platonille sielullista terveyttä. Ruumiillisessa terveydessä on kysymys kehon osien keskinäisestä suhteesta. Vastavasti oikeudenmukainen järjestys edustaa sielullista terveyttä ja epäoikeudenmukainen järjestys sielullista sairautta (*adikos*).

Vaikka oikeudenmukaisuus on koko sielun hyve, jokaisella sielunosalla on omat hyveensä. Viisaus on sielun rationaalisen (logistikon) osan erityishyve. Se on kykyä tietää, mikä on koko ihmiselle parasta. Juuri siksi logistikonin tulee toimia sielun hallitsijana.

”Meidän on muistettava, että jokainen meistä on silloin oikeudenmukainen, kun hän hoitaa velvollisuutensa ja jokainen hänen sielunsa eri puolista keskittyy omiin tehtäviinsä...[E]ikä hallitseminen kuulu järkiosalle, joka on viisaus ja huolehtii koko sielusta ja eikä kiihkeyden taas pidä totella sitä ja toimia sen liittolaisena, kysyy Sokrates. Tähän hänen keskustelukumppaninsa vastaa ’ilman muuta’. (*Valtio 441e*)

Logistikonin tehtävä on määrittää ja rajata äärettömyyteen pyrkiviä haluja. Myös sielun aistimellishaluvalla osalla (epithymetikon) on valmius toimia hyvän suuntaisesti. Tämä sielun osa voi myös kehittyä oikeudenmukaiseksi kasvatuksen avulla. Epithymetikonin hyve on kohtuullisuus (sofrosyne). Kohtuullinen ihminen kykenee rajaamaan toiveitaan järjen avulla oikeanlaisiksi. On rohkeutta pitää kiinni nautinnoista, siksi rohkeus (andreia) on sielun keskimmäisen osan (thymoeideksen) erityishyve.

Siis logistikonin hyve on viisaus, epithymetikonin kohtuullisuus ja thymoeideksen rohkeus. Kun jokainen sielunosa hoitaa oman tehtävänsä kokonaisuuden hyväksi, silloin koko sielu on oikeudenmukainen. Platoniset hyveet viisaus, kohtuullisuus, rohkeus ja oikeudenmukaisuus ovat perinteisiä kreikkalaisia hyveitä. (*Pierre Hadot, Philosophie als Lebensform, 1991, s.144*)

Vastaavasti ranskalainen **Comte-Sponville** puhuu neljästä antiikin (ja keskiajan) kardinaalihyveestä: järjestyminen, maltillisuus, rohkeus (sielunvoima) ja oikeudenmukaisuus. Comte-Sponville viittaa kardinaalihyveiden jaottelusta sen syntyneen jo 500-luvulla eKr. muun muassa Platonin ajattelussa, jolta se siirtyi **Ciceron** kautta kirkkoisien (**Ambrosius, Augustinus** ja **Tuomas Akvinolainen**) kristilliseen ajatteluun. (*Andre Comte-Sponville, Suuri kirja pienistä hyveistä, 2001, s. 40*)

Platon sielun kuolemattomuudesta

Heikki Vuorila

Faidon dialogissa (*Teokset III*) tulee hetki, jolloin Sokrates tyhjentää hänelle tuomitun myrkkymaljan. Keskustelussa Sokrates antaa hänen ihmiskäsityksensä yhdelle keskeiselle käsitteelle nimen ”suojelushenki” (*Faidon 107*). Kirjan lopussa olevien esittelyjen ja selitysten mukaan ”suojelushenki” on eräs ”daimon”-sanan ikivanhoja merkityksiä. (*Teokset III, 1999 s, 367*)

Samassa keskustelussa Sokrates toteaa, että ”[J]umaluus, itse elämä ja kaikki muu kuolematon, mitä ehkä on olemassa, ei voi hävitä milloinkaan.” (*Faidon 106e*)

Sokrates jatkaa hetkeä myöhemmin; ”Kun kuolema kohtaa ihmisen, hänen kuolevainen osansa siis kuolee, mutta kuolematon väistyy kuoleman tieltä ja poistuu sellaisenaan tuhotutumatta... On siis varmaa, että sielu on kuolematon ja häviämätön ja sielujen elämä todella jatkuu Hadeessa.” (*Faidon 107a*)

Sokrateen mukaan häviämätön merkitsee, ettei ole yhdentekevää, miten elämämme ja toimimme maanpäällisessä elämässä. Oikein eletty elämä, elämä filosofiassa merkitsee, että sielu kuoleman jälkeen siirtyy välittömästi jumalalliseen ja autuaaliseen paikkaan – sinne, mikä on sielun varsinainen koti, josta se alkuaan on tullut.

Tätä osoittaa ideoiden tiedostaminen, joka on ennakko-olon muistamista. Väärin elettyä elämämme pudottaa sielumme erilaisiin ’vankiloiksi’ luonnehdittaviin olotiloihin, joihin sielumme kiinnitetään. Yksi on kiinnittyminen ruumiiseen.

”Kerrotaan, että kunkin vainajan oma suojelushenki, jonka hoivissa hän on elämänsä ajan ollut, lähtee viemään häntä paikkaan, jonne vainajat kokoontuvat. Kun heidät on siellä tuomittu, kukin lähtee Hadeeseen tämän saman oppaan johdolla, jonka tehtävää on viedä täältä tulevat sinne. Kun he ovat siellä saaneet sen osa, joka heille kuuluu ja viiptyneet säädetyin ajan, toinen opas tuo heidät takaisin monien pitkien ajanjaksojen kuluttua.” (*Faidon 107e-108a*)

Ihmisen kuoleman jälkeen hänen sielunsa tulevien tapahtumien kuvaamisen Platon päättää kirjoittamalla, että ihminen-vainaja palaa maanpäälliseen elämään oppaan johdolla. Faidonin alussa Sokrates pohtii sitä, miksi filosofi ei ole oikeutettu tekemään itsemurhaa, kun hänen kuoleman jälkeinen elämä on paljon onnellisempi kuin ruumissa oleminen.

Vastauksessaan Sokrates vetoaa siihen, että ”mysteeriopissa sanotaan, että me ihmiset olemme eräänlaisessa vankilassa, josta emme saa vapauttaa itseämme emmekä karata pois”. (*Faidon 62b*)

Mysteeriopilla tässä tarkoitetaan ensi sijassa orfialaisia kirjoituksia, joita mahdollisesti myös pythagoralaiset käyttivät. (*Kratylos, 400bc, Teokset II*)

Mikä on suojelushenki?

Valtio-dialogin kymmenennessä kirjassa (*Teokset IV*) Platon kirjoittaa, ettei vankilaan jouduta, vankilasta ei saa karata, ellei ole siihen tuomittu. Mutta kuka on tuomari? Valtio-dialogissa Platon antaa ymmärtää, että tietyt vastoinkäymiset elämässä (eivät kaikki) ovat jossain ruumiillistumassa tehdyn vääryyden seuraamuksia (*Valtio, 612e*)

Kuka puolestaan on tuomari Faidonissa, jossa kuvataan ihmissielun kuolemanjälkeistä kohtaloa? Kuka on suojelushenki, jonka hoviin ihminen on uskottu? Tähän voidaan vastata, että suojelushenki on ihminen itse omassa varsinaisessa olemuksessaan kuolematomana sieluna.

Valtio-teoksessa Platon selventää asiaa seuraavasti: ”Äsken ja aikaisemmin käymämme keskustelut ovat kai vakuuttavasti osoittaneet, että sielu on kuolematon. Mutta voidaksemme nähdä, millainen se on todellisuudessa, meidän ei pidä katsella sitä sellaisena kuin näemme sen nyt kun yhteys ruumiiseen ja kaikkinaisen paha on se rumentanut vaan meidän on ajattelulla tarkoin tutkittava, millainen on se kaikessa puhtaudessaan.

Heikki Vuorila pohti kesäakatemian luennoillaan antiikin kreikkalaisen filosofin Platonin käsitystä sielun kuolemattomuudesta.

Silloin huomaamme sen olevan paljon kauniimpi ja näemme selvemmin oikeudenmukaisuudet, vääryydet ja kaiken mistä olemme puhuneet.” (Valtio 611b-c)

Faidon-dialogin suojelushenki on vartioiva suojeluskenttä, varsinaisen itse, kuolematon sielu.

Faidros-dialogin ihmissielun kokonaisuutta esittävä vertauskuva ajomiehestä, jolla on ohjattavana parivaljakko, jonka hevosista toinen on tottelevainen ja toinen on riitapuoli, tukee suojelushenki näkökulmaa. (Tästä teemasta on enemmän toisessa artikkelissa ”Platonin käsitys sielusta”.)

Myös Valtio-dialogin sielun osat puoltavat tätä näkökulmaa. Platonin valtioutopian perusväite on oikeudenmukaisuus. Hänen mukaansa valtioutopian rakenne on samanlainen kuin ihmisen sielun rakenne: hallitsijat edustavat järkiosaa (logistikon), soturit edustavat kiihkeys-rohkeus (thymoeides) sielunosaa ja ansiotyöntekijät edustavat haluosaa (epithymetikon). Valtiossa Platon kirjoittaa ”Jos yksilöllä on sielussaan nämä samanlaiset puolet, niin hänestä on oikein käyttää samoja nimityksiä kuin valtiosta, koska hänessä on samat ominaisuudet kuin noissa valtion luokissa”. (Valtio 435c)

Myös Timaioksessa (Teokset V) on suojelushenkeä osoittavia tulkintoja. Timaioksessa sanotaan, että ihmissielussa on kuolematon ja kuolevainen osa. (Timaios 72d, 73cd), jolloin kuolematon ja kuoleva osa joutuvat keskenään ristiriitaan, kun kuolevainen vastustaa kuolemattomuutta ja järjellisen osan ääntä sen vaatiessa hyveellisyysnoudattamista. ”Meidän on syytä ajatella, että jumala on antanut meille kullekin sielun jaloimman osan suojelushengeksi, daimoniksi, jonka sanomme asuvan ruumiin huipulla ja joka kohottaa meidät maasta ylös kohti taivasta, koska olemme kuin kasvi, joka ei ole maan sukua vaan taivaan sukua”. (Timaios, 90a)

Takaisin omalle kiintotähdelle

Demiurgi rakensi maailmankaikkeuden (kosmoksen) pallon muotoiseksi, koska se oli kreikkalaisen ajattelun mukaan täydellisin kaikista muodoista. Tavoitteenaan rakentaa paras mahdollinen maailma, Demiurgilla oli esikuvanaan mahdollisimman täydellisen elävän olennon idea, jossa mallina oli ruumista elävöittävä, ikuisten ideoiden maailmaa mietiskelevä rationaalinen sielu (psykhe). Platonin mukaan sielu on vanhin ja ensisijaisin suhteessa ruumiiseen. Ensin syntyi sielu ja vasta sitten alkuelementit tuli, maa, ilma ja vesi.

(Platon, Teokset VI, Lait 892a)

Demiurgi teki taivaankappaleiden ruumiit ja sijoitti ne kunkin omalle kehälleen. Kosmos ja planeetat ovat jumalallisia ja kuolemattomia. Kuolevaisten olioiden, ihmisten, eläinten ja kasvien luomisen Demiurgi antoi alempien jumalien tehtäväksi. Demiurgi itse loi ihmissielun kuolemattoman rationaalisen (logistikon) osan. (Platon, Teokset V, Timaios 41bcd)

Luodessaan ihmissielun rationaalista osaa Demiurgi kaatoi sen ainesosat saman maljaan, jossa oli sekoittanut maailmansielun. Demiurgi yhdisti ainekset ensi yhdeksi kokonaisuudeksi ja jakoi sen sitten yhtä moneksi sieluksi kuin kiintotähtiä oli taivaankannessa.

Platonille hyvän elämän tavoitteena oli kokonais-

näkemyksen, hyvän idean määrittämän ykseyden näkemisen ideaalisen maailman moneudessa. Hyvän idean tunteminen oli kaiken hyvin olevan olemisen syyn tuntemista. Hyvän idean tunteminen oli korkeimman päämäärän tuntemista. Ihminen, joka sen tunsikin, oli harmoninen ja oikeudenmukainen, sillä hyvä hallitsi hänen sielunsa liikkeitä. Platonin mukaan oikeudenmukaiselle ihmiselle ei tapahdu mitään pahaa, ei elämässä eikä kuolemassa, sillä jumalat pitävät hänen asioistaan huolta. (Platon, Teokset IV, Valtio 517bc ja 509ab)

Lait-dialogissa Platon vertaa ihmistä jumalien sätkynukkeeseen. Inhimillistä elämää säätelevät *logos* ja *epithymetikon* ovat kuin vastakkaisiin suuntiin kulkevia köysiä, jotka ”kiskovat ihmistä hyveen ja paheen rajamailla vastakkaisiin tekoihin”. Halut pyrkivät saamaan sielussa vallan, mutta järki sanoo, että ihmisen tulee seurata *logosta* ja vastustaa *epithymian* vaikutusta. Köyhtä, joka säätelee inhimillistä elämää, Platon nimittää harkinnaksi (*logismos*). Vaikka ihminen elää *logoksen* ja *epithymian* välisessä jännitekentässä, hänellä on kapasiteettia valita niiden välillä ja määrätä oma elämänsä (itse-määräminen).

(Platon, Teokset VI, Lait, 644d-645a)

Ihmiset, jotka antautuivat aistimellisten halujensa varaan, saattoivat tulla kuolevaisiksi. Sen sijaan ihmiset, jotka rakastivat tietoa, ajattelivat tosia ajatuksia ja harjoittivat itseään (sielun järkiosaa) olivat kuolemattomia ja jumalallisia.

Ihmiset, joilla *logistikon* oli saanut ylliotteen, elivät maanpäällisessä olemassaolossaan tasapainoista ja onnellista elämää saaden kunniaa ja mainetta. Mutta maanpäälliset palkinnot eivät olleet mitään niiden rinnalla, jotka odottivat heitä kuoleman jälkeen sikäli kuin kuolemattomuus on mahdollista inhimillisille olennoille. ”Kun kuolema tulee, heillä on siivet ja he ovat kevyitä”, kirjoittaa Platon (Teokset III, 256b).

Oikeudenmukaisten ihmisten sielut pääsevät eroon ruumiillisuuden kahleista. Irrationaalisesta aistimellisuudesta vapautuminen merkitsee *epithymian* asettumista oikeisiin uomiinsa. Sielunosien ollessa sopusoinnussa keskenään, sielun kiertoradat oikenivat lopullisesti. Näin maanpäällisestä kiertokulusta vapautunut sielu palasi takaisin ensimmäiseen ja parhaaseen olotilaansa. Se kohosi syntymätähdelleen, osaksi kosmista järjestystä, jossa se nautti onnellisesta ja harmonisesta elämästä.

Heikki Vuorila